

SPOREN

VAN HERINNERING

PEDAGOGIE EN OVERDRACHT

EEN UITGAVE VAN
VZW AUSCHWITZ IN GEDACHTENIS

EXTRA EDITIE - Derde druk

INLEIDING

Een jaarlijkse studiereis
naar Auschwitz-Birkenau

p. 2

ACTUALITEIT

Auschwitz « reverse »

p. 3

WIST JE DAT...

25 000 Joden uit België
werden gedeporteerd naar Auschwitz?

p. 5

AUSCHWITZ

Auschwitz als eindoplossing voor
het Joodse probleem in Europa

p. 11

UITGEDIPT

Het systeem van concentratiekampen
en het systeem van moordcentra

p. 14

VRAAGSTUK

Het (over)leven in
een concentratiekamp

p. 19

REFLECTIE

Het moordcentrum Birkenau
en zijn *Sonderkommando*

p. 23

VARIA

p. 27

AUSCHWITZ- BIRKENAU BEZOEKEN

INLEIDING

Een jaarlijkse studiereis naar Auschwitz-Birkenau

Reis naar Auschwitz (1978):
Auschwitzoverlevenden die jongeren gidsen
(v.l.n.r. Sarah Goldberg, Maurice Goldstein,
Paul Halter, Georges Maréchal).

Geachte lezer,

De zoveelste informatiebrochure over het beruchte kamp Auschwitz dient een driedubbel doel. Ten eerste biedt de vzw *Auschwitz in Gedachtenis* een gebruiksvriendelijk antwoord op de stijgende vraag van belangstellenden die Auschwitz op een ernstige manier wensen te bezoeken. Vervolgens willen we de deelnemers aan onze jaarlijkse studiereis compacte, maar toch vrij volledige informatie verstrekken. Tot slot merkten we dat er behoefte was aan een beknopte, maar professioneel uitgewerkte en geactualiseerde handleiding voor geïnteresseerden.

Deze informatiebrochure heeft bewust dezelfde vorm als het pedagogische bulletin *Sporen van Herinnering* van de vzw *Auschwitz in Gedachtenis* gekregen en dit om de simpele reden dat de huidige brochure didactisch van aard is. Zij zal zowel de deelnemer aan de jaarlijkse studiereis als de individuele bezoeker van Auschwitz helpen een goed, overzichtelijk en volledig beeld te krijgen van de plek waar hij zich bevindt. ■

Johan Puttemans
Frédéric Crahay
Hoofdredacteurs
Sporen van Herinnering

Verdere informatie kunt u verkrijgen op het volgende e-mailadres: info@auschwitz.be

© Archieven Stichting Auschwitz

Kort historisch overzicht van de studiereizen

In september 1955 organiseert de *Belgische Vriendenkring van Gewezen politiek Gevangenen van Silezië* (de voorloper van de huidige Stichting Auschwitz) zijn eerste reis naar Polen. Dit laat de overlevenden en hun familieleden toe bijeen te komen in het kamp Gross-Rosen en aansluitend korte tijd in Auschwitz. Tussen 1956 en 1978 worden zes bedevaarten georganiseerd naar de kampen in Silezië. Deze reizen, waar alleen overlevenden en hun familieleden aan deelnemen, hebben als bestemming Gross-Rosen, Gross-Strehlitz, Jauer en Auschwitz. Eind jaren 1970, met de opkomst van

het negationisme, richten de reizen zich tot een ander publiek; ze zijn niet langer herdenkend maar veeleer pedagogisch van aard. De eerste dergelijke reis wordt georganiseerd in 1978; ter plaatse begeven zich zo'n 120 universitair, vergezeld van tien overlevenden die hun concentratiekampenverleden toelichten. De volgende reis, georganiseerd in 1980, is bestemd voor leraren, zodat de opvolging wordt verzekerd. Sindsdien organiseert *Stichting Auschwitz* elk jaar een studiereis, die geleidelijk wordt opengesteld voor een groot publiek, zowel leraren als particulieren. ■

Sarah Timperman
Archiviste

AUSCHWITZ 'REVERSE'

van vandaag
terug naar
januari 1945

ACTUALITEIT

2024

1,83 miljoen bezoekers in Auschwitz

2009

Plaatsing van een wagon op de *Neue Rampe*

2007

Monument voor de Roma en Sinti in Birkenau

2006

Derde Belgische tentoonstelling
in blok 20 van Auschwitz I

2005

De *Alte Rampe* (buiten Birkenau) wordt
een deel van het memoriaal

1988

Eerste 'Mars van de Levenden' tussen
Auschwitz I en Auschwitz II-Birkenau

1984

Tweede Belgische tentoonstelling
in blok 20 van Auschwitz I

1980

Stichting Auschwitz wordt
in het leven geroepen

Auschwitz wordt opgenomen op de Werelderfgoedlijst van de UNESCO

© Archieven Stichting Auschwitz

1979

Eerste studiereis naar Auschwitz met studenten, georganiseerd door de *Belgische Vriendenkring van Gewezen politieke gevangenen van Silezië* (voorloper van de huidige *Stichting Auschwitz*)

1978

© Archieven Stichting Auschwitz

Inhoudiging van het Internationaal monument in Birkenau

1967

Eerste Belgische tentoonstelling in blok 17 van Auschwitz I

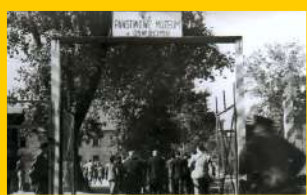
1966

De *Vriendenkring* organiseert een eerste bedevaart naar Polen

© Alle rechten voorbehouden

1955

Eerste museum in de *Stammlager* (Auschwitz I)

1947

Oprichting van de *Vriendenkring*

© Archieven Stichting Auschwitz

1946

Op 27 januari wordt Auschwitz bevrijd door het Sovjetleger

© Alle rechten voorbehouden

1945

...zo'n 25 000 Joden uit België naar Auschwitz werden gedeporteerd?

DE SHOAH IN BELGIË

Het fort van Breendonk werd vooral gebruikt voor het opsluiten van politieke tegenstanders. Ongeveer de helft zal naar kampen in nazi-Duitsland gedeporteerd worden.

DE OORLOG IN BELGIË

Op 1 september 1939 valt nazi-Duitsland Polen binnen en verslaat het in korte tijd. Als gevolg hiervan wordt de algemene mobilisatie in België afgekondigd. De periode tussen de inval in Polen en de aanval op West-Europa wordt de 'Schemeroorlog' genoemd: de geallieerde landen hebben Hitler officieel de oorlog verklaard, maar de papieren afspraak heeft voorlopig geen militaire gevolgen. Die situatie verandert in mei 1940.

Het Duitse leger valt op 10 mei 1940 onder andere België aan. Met een Blitzkrieg veroverd Hitler heel West-Europa in een recordtijd. Na 18 dagen strijd capituleert het Belgische leger. Het vaderland wordt op dat moment samen met Noord-Frankrijk bezet en komt onder *Militärverwaltung* te staan, de militaire regering onder leiding van generaal von Falkenhäusen.

HET FORT VAN BREENDONK

De *Sipo-SD* (de nazistische politieke politie) vestigt zich in de Brusselse Louizalaan en bestuurt het bezette België vanaf juni 1940. Tijdens de zomer eisen ze het Fort van Breendonk op, dat dienst heeft gedaan als militair hoofdkwartier van het Belgische leger, om het in te richten als opvangkamp voor politieke tegenstanders. In september worden de eerste gevangenen er opgesloten.

Tot september 1944 zullen zo'n 3 600 personen opgesloten worden in het Fort van Breendonk. Ongeveer de helft hiervan zal, na te zijn gedeporteerd naar andere kampen in nazi-Duitsland, de oorlog niet overleven.

**Nationaal Gedenkteken
van het Fort van Breendonk**
Brandstraat 57
2830 Willebroek

www.breendonk.be

WIST JE DAT...

JUDENVERORDNUNGEN (anti-Joodse maatregelen)

De ideologische SS is vanaf het begin van de bezetting actief. Ui-

teraard valt hun oog op de Joodse aanwezigheid in België. Vanaf het begin van de bezetting tot de zomer van 1942, wanneer de deportatie van de Joden uit België een feit is, zullen zeventien

anti-Joodse maatregelen afgekondigd worden die stilaan maar zeker het leven van de Joden onmogelijk maakt.

Hieronder vindt u een aantal van die verordeningen terug:

DATUM	VERORDENING	UITLEG
-------	-------------	--------

28-10-1940

1. Judenverordnung:
Verordnung über Maßnahmen gegen Juden. (Verordening over de maatregelen tegen Joden)

Definitie van de notie Jood, verbod op terugkeer en register van de Joden, aangifte van Joodse bedrijven, verbod op alle beschikking van goederen, markering van de hotels, restaurants, cafés en drankgelegenheden.

29-08-1941

5. Judenverordnung:
Verordnung über Aufenthaltsbeschränkungen für Juden. (Verordening die de beweegvrijheid van de Joden beperkt)

Brussel, Antwerpen, Luik en Charleroi: enige steden toegelaten voor de Joden. Avondklok van acht uur 's avonds tot zeven uur 's ochtends.

25-11-1941

6. Judenverordnung:
Verordnung über die Errichtung einer Vereinigung der Juden in Belgien. (Verordening over de stichting van de Vereniging van de Joden in België)

Verplicht lidmaatschap. Activering van de emigratie der Joden. Zorg voor de scholen en liefdadigheidsinstellingen. Andere taken zijn mogelijk. Rechtspersoon onder de controle van het Ministerie van Binnenlandse Zaken.

17-01-1942

8. Judenverordnung:
Verordnung. (Verordening voor Joden ter regeling van de buitenlandse reizen)

Verbod om het land te verlaten zonder schriftelijke toelating.

22-04-1942

10. Judenverordnung:
Verordnung über den Verfall des Vermögens von Juden zu Gunsten des deutschen Reiches. (Verordening betreffende de inbeslagname van Joodse bezittingen ten voordeel van het Duitse Rijk)

Inbeslagname van bezit van Joden die de Duitse nationaliteit verloren zijn krachtens de elfde verordening betreffende het Duitse staatsburgerschap van 25.11.1941 genomen in het Rijk.

27-05-1942

12. Judenverordnung:
Verordnung über die Kennzeichnung von Juden. (Verordening aangaande het specifieke kenteken van de Joden)

Verplicht dragen van de gele ster, vanaf 7 juni voor de Joden ouder dan zes die in het openbaar komen.

27-05-1942

14. Judenverordnung:
Verordnung über Aufenthaltbeschränkungen für Juden. (Verordening ter beperking van de beweegvrijheid van de Joden)

De avondklok is van toepassing op het adres dat is ingeschreven in het Jodenregister; verplichting tot vestiging in Antwerpen, Brussel, Charleroi en Luik.

Bron: Maxime Steinberg

SS SAMMELLAGER MECHELN

(Het SS-doorgangskamp in Mechelen)

De SS'er Kurt Asche (*Referent Judenangelegenheiten* bij de Sipo) die aangesteld wordt als verantwoordelijke voor de Jodenvervolgving in het bezette België krijgt begin juni 1942 van Adolf Eichmann (verantwoordelijk voor de transporten naar de vernietigingscentra) te horen dat de niet-Belgische Joden, goed voor zo'n 90 % van het totale aantal Joden in België, gedeporteerd moeten worden.

Eind juli 1942 wordt een Belgische kazerne uit de 18^e eeuw, bekend als de Kazerne Dossin, ingericht als verzamel- en doorgangskamp. Het gebouw bevindt zich tussen Antwerpen en Brussel, de twee steden met de grootste Joodse populatie.

Begin augustus 1942 vertrekt het eerste transport richting Auschwitz. Tot eind juli 1944 zullen met 28 konvooien ongeveer 25 000 Joden en een 350-tal Roma en Sinti gedeporteerd worden. De meerderheid (ongeveer 95 %) zal de oorlog niet overleven.

De konvooien
(nr/datum/aantal gedeporteerden)

I	04/08/1942	998
II	11/08/1942	1000
III	15/08/1942	1000
IV	18/08/1942	999
V	25/08/1942	996
VI	29/08/1942	1000
VII	01/09/1942	1000
VIII	08/09/1942	1000
IX	12/09/1942	1000
X	15/09/1942	1047
XI	26/09/1942	1742
XII	10/10/1942	998
XIII	10/10/1942	675
XIV	24/10/1942	995
XV	24/10/1942	477
XVI	31/10/1942	819
XVII	31/10/1942	874
XVIII	15/01/1943	945
XIX	15/01/1943	612
XX	19/04/1943	1395
XXI	31/07/1943	1553
XXIIa	20/09/1943	632
XXIIb	20/09/1943	793
XXIII	15/01/1944	654
Z	15/01/1944	351
XXIV	04/04/1944	624
XXV	19/05/1944	508
XXVI	31/07/1944	563
TOTAAL		25250

Bron: Laurence Schram

In het Memoriaal dat zich in de kelders van de originele kazerne bevindt, worden de namen afgelezen van alle slachtoffers die vanuit Mechelen gedeporteerd werden.

Het Memoriaal, Museum en Documentatiecentrum over Holocaust en Mensenrechten

Goswin de Stassartstraat 153
2800 Mechelen

www.kazernedossin.eu

WIST JE DAT...

Buste van Jean de Selys Longchamps voor het gebouw, gelegen aan de Louizalaan, 453 te Brussel, dat de *Gestapo* gebruikte als hoofdkwartier.

DE RAZZIA'S (de jacht op de Joden in België)

De Joodse inwoners die het bevel hebben gekregen zich naar de Kazerne Dossin te begeven om ingezet te worden in het oosten, geven al snel geen gehoor meer aan de meldingsplicht. Immers, welk werk vereist baby's? Als reactie op het niet gehaalde aantal Joden dat gedeporteerd moet worden, beslist de nazibezetter razzia's te organiseren.

In de tweede helft van augustus 1942 worden meerdere razzia's uitgevoerd in Antwerpen en één in september in Brussel. De gewillige collaboratie van de Belgische politie maakt het mogelijk om, zonder onderscheid in geslacht of leeftijd, ongeveer 4 000 Joden op te pakken en hen vervolgens te deporteren.

HET VERZET IN BELGIË

De aanslag op het Gestapohoofdkwartier

Na de capitulatie van België en Frankrijk sluit Jean de Selys-Longchamps zich aan bij de Royal Air Force (RAF) en strijdt als gevechtspiloot tegen de nazi bezetter.

In de vroege ochtend van 20 januari 1943, nadat hij een opdracht heeft uitgevoerd boven Gent, beslist hij alleen naar Brussel te vliegen om er een aanslag te plegen op het Gestapohoofdkwartier op de Louizalaan. Hij veroorzaakt hierbij veel schade aan het gebouw. Na eerst te zijn berispt, wordt hij niettemin onderscheiden met het *Distinguished Flying Cross*.

Bij het uitvoeren van een missie boven Oostende in augustus 1943 raakt zijn vliegtuig zwaar beschadigd door Duitse luchtafweer. Hij crasht in Engeland en is op slag dood.

De aanval op het 20de konvooi

Op 19 april 1943, wanneer de opstand in het getto van Warschau uitbreekt, vertrekt het 20ste konvooi uit de Kazerne Dossin. Drie voormalige schoolmakers, Youra Livchitz, Robert Maistriau en Jean Franklemon, beslissen dit konvooi aan te vallen. Met uiterst primitieve instrumenten – slechts één revolver, een lantaarn en een rood papier – dwingen ze de trein te stoppen nabij Boortmeerbeek. Een 230-tal gedeporteerden, onder wie vrouwen en kinderen, zet het op een lopen. Van de ont-

snapten zal ongeveer de helft weer opgepakt of gedood worden. 115 mensen, ook de 11-jarige Simon Gronowski en de 18-jarige Régine Krochmal, zullen de oorlog wel overleven.

De actie is een unicum in de geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog. Op geen enkele andere plek zal een deportatietrein aangevallen worden.

KORTE BIBLIOGRAFIE OVER DE SHOAH IN BELGIË

- Insa Meinen, *De Shoah in België*. Antwerpen/Amsterdam, De Bezige Bij, 2011.

- Anne Roekens, *Gewillig België – Belgische overheden en de Jodenvervolgung*. Antwerpen, De Bezige Bij, 2011.

- Maxime Steinberg, *Dossier Brussel-Auschwitz: De SS politie en het uitroeien van de Joden*. Brussel, Steuncomité bij de burgerlijke partij in het proces tegen de SS-Officieren, 1981.

- Ward Adriaens, Laurence Schram, Maxime Steinberg, e.a. *Mecheln-Auschwitz, 1942-1944 – 28 transporten*. Brussel, VUB Press / Joods Museum van Deportatie en Verzet, 2009.

- Dan Michmann, (ed.), *Belgium and the Holocaust*, Jerusalem, Yad Vashem, 1998.

[Foto's hieronder v.l.n.r.](#)

Gedenkteken nabij het station van Boortmeerbeek.

Atelier Marcel Hastir in Brussel. Hier werden de plannen gesmeed voor het stoppen van het XX^{ste} konvooi.

Een *Stolperstein* werd geplaatst ter nagedachtenis van Youra Livchitz. Deze gedenkstenen worden geplaatst aan het laatste bekende adres van gedeporteerden.

WIST JE DAT...

DUITSE BEZETTING BELGIË & NOORD-FRANKRIJK, ZOMER 1940

DE AANVAL OP BELGIË CONTEXTUALISERING, 10 – 28 MEI 1940

FORT VAN BREENDONK SS-AUFFANGLAGER, SEPTEMBER 1940

VERENIGING VAN JODEN IN BELGIË (VJB) 6. JUDENVERORDNING, 25 NOVEMBER 1941

GELE JODENSTER 11. JUDENVERORDNING, 27 MEI 1942

Wenst u als leerkracht of maatschappelijke vormver een conferentie te organiseren rond dit thema? U kunt beroep doen op de vzw *Auschwitz in Gedachtenis*, die een lezing kan geven over het onderwerp van deze rubriek. De gebruikte afbeeldingen op de achtergrond zijn een kleine selectie uit de presentatie die gebruikt wordt tijdens de lezing. We overlopen daarin kort de geschiedenis van de Joden in België om daarna voornamelijk te focussen op de gebeurtenissen tijdens de Tweede Wereldoorlog, tot aan de berechting in 1946.

IN GER MECHELN, JULI 1942

DEPORTATIES NAAR AUSCHWITZ MECHELN, 4 AUGUSTUS 1942

BRUSSEL, AUGUSTUS - SEPTEMBER 1942

VERZET – AANVAL OP GESTAPO-HOOFDKWARTIER BRUSSEL, 20 JANUARI 1943

VERZET – AANVAL OP HET XX^{STE} KONVOOI BOORTMEERBEEK, 19 APRIL 1943

Auschwitz als de eindoplossing van het Europese Jodenprobleem

AUSCHWITZ

1939

Op 1 september valt nazi-Duitsland Polen binnen en verslaat het land op één maand tijd.

Eind 1939 wordt Pools-Silezië opgenomen in het nazirijk. Oświęcim wordt verduitsd tot Auschwitz.

1940

In februari beslissen de nazi's de artilleriekazernes van Oświęcim om te bouwen tot een concentratiekamp. Rudolf Höß wordt in april benoemd tot kampcommandant van KL (Konzentrationslager) Auschwitz.

In mei arriveren 30 (niet-politieke) Duitse misdadigers uit Sachsenhausen. Zij moeten de Poolse gedeputeerden bewaken die er een maand later aankomen.

In de zomer worden de Polen verjaagd uit de zones die voortaan voor de SS zijn gereserveerd.

Tussen de rivieren Wista en Sota wordt over zo'n 40 km² het *Interessengebiet des KL Auschwitz* (Interessegebied van KL Auschwitz) gecreëerd.

Op 14 juni komt het eerste transport met 728 Poolse politieke aangehouden en, onder wie een aantal Joden. Begin juli begint de bouw van de eerste verbrandingsoven in de vroegere kruitdepot van de Poolse kazerne, het toekomstige *Krematorium I*. Het insecticide Zyklon B wordt midden juli voor de eerste keer gebruikt om een barak te ontsmetten.

Eind november, net wanneer *Reichsführer-SS* Heinrich Himmler beslist om van Silezië een groot landbouwcentrum te maken, worden op regeringsniveau onderhandelingen opgestart met de onderneming *I.G. Farbenindustrie*. De omgeving is rijk aan grondstoffen en de SS belooft de bedrijven onbeperkt werkrachten ter beschikking te stellen.

1941

Het kamp en de economische activiteit ontwikkelen zich.

Op 1 maart brengt Himmler een bezoek aan Auschwitz en beslist het aantal kampgedefinieerden van KL Auschwitz op te trekken van 10 000 naar 30 000, en 10 000 werkrachten aan *I.G. Farben* te leveren voor de bouw van een industriezone in het dorp Dwory. In het dorpje Brzezinka (Birkenau) wordt een kamp voor 100 000 personen opgetrokken.

In juli houdt SS-arts Horst Schumann de eerste selectie in het concentratiekamp. Hij geeft een aantal uitgeputte gedefinieerden op die elders worden omgebracht met koolstofmonoxide. In augustus krijgt Auschwitz bezoek van Adolf Eichmann, die zich bezighoudt met 'Joodse aangelegenheden, emigratie en evacuatie'. Aan het einde van de zomer vinden de eerste experimentele vergassing van mensen plaats met Zyklon B in de kelders van blok 11.

In de loop van de maand oktober worden 10 000 Russische krijgsgevangenen opgesloten in het werkkamp voor Russische krijgsgevangenen. Op dat moment wordt ook beslist om grotere gaskamers en crematoria te bouwen.

Eind '41 worden in het lijkenhuis van *Krematorium I* de eerste Joden en uitgeputte Russen vergast. Birkenau is in opbouw o.l.v. de *Zentralbauleitung der Waffen-SS und Polizei Auschwitz* (Centrale bouwleiding); er worden grote crematoria en gaskamers geconstrueerd.

Het insecticide Zyklon B wordt eerst gebruikt om te ontsmetten. Later wordt het als moordmiddel gebruikt om gedeporteerde Joden in massa te vergassen.

1942

In Berlijn vindt op 20 januari de zogenoemde Wannseekonferens plaats. Vertegenwoordigers van de ministeries van het Derde Rijk plannen daar met de SS de moord op 11 miljoen Europese Joden.

Anders dan de Poolse Joden, die overwegend vernietigd worden in de moordcentra van Aktion Reinhardt (Bežec, Sobibór en Treblinka), zullen de meeste West-Europese Joden, onder meer uit België, naar Auschwitz gedeporteerd worden.

Op 15 februari komt het eerste bekende transport aan van Joden uit Beuthen (Hoog-Silezië). De gedeporteerden arriveren op de Judenrampe tussen Auschwitz en Birkenau. In de eerste vergassingsinfrastructuur van Birkenau (Bunker I) gaat vanaf maart de massale doding van Joden van start. De functies van het concentratiekamp en vernietigingscentrum in Auschwitz zijn op dat moment duidelijk vastgelegd en precies op elkaar afgestemd. Nog in maart wordt in KL Auschwitz een vrouwenafdeling (Frauenabteilung) opgericht. Eind april telt de afdeling 6 000 vrouwen. Vanaf dat moment worden alle Joden in Birkenau getatoeëerd en de eerste selecties worden doorgevoerd. Waarschijnlijk in juni ontmoet Höß Himmler in Berlijn waar hij te horen krijgt dat Auschwitz is uitgekozen om het belangrijkste uitroeicingscentrum te worden van de Europese Joden.

In Birkenau worden nieuwe gaskamers geïnstalleerd (Bunker II) en grote crematoria gebouwd.

Himmler brengt in juli opnieuw een bezoek aan Auschwitz en beveelt om de vergaste personen niet meer te begraven maar te verbranden, wat zal gebeuren in het Birkenwald (berkenbos), ten noordoosten van Birkenau.

Het aantal commando's neemt toe in de mijnen, de industrie en de landbouw. De eerste gedeporteerden komen eind 1942 aan

in Monowitz, ten zuiden van het Buna-fabriekencomplex in Dwory.

1943

In februari arriveren de eerste Roma en Sinti in Birkenau. Ze worden opgesloten in het kamp voor 'zigeunerfamilies'.

Bron: USHMM

Bron: www.gwhk.de

Auschwitz I (Stammlager), Auschwitz II-Birkenau en Auschwitz III-Monowitz, de drie grote kampen waren omringd door meerdere tientallen sub-kampen.

171

- 6 -

Land	Zahl
A. Altreich	131.800
Danmark	43.700
Danengebiete	420.000
Generalgouvernement	2.284.000
Polen	400.000
Protektorat Böhmen und Mähren	74.200
Letland - Judenfrei	3.500
Litauen	34.000
Belgien	43.000
Dänemark	5.600
Frankreich / Besetztes Gebiet	165.000
Griechenland	700.000
Niederlande	89.600
Norwegen	160.000
Norwegen	1.500
B. Bulgarien	48.000
England	330.000
Finnland	2.300
Irland	4.000
Italien einschl. Sardinien	56.000
Albanien	200
Kroatien	40.000
Portugal	5.000
Rumänien einschl. Bessarabien	342.000
Schweden	8.000
Serbien	18.000
Slowakei	10.000
Spanien	88.000
Frankreich (europ. Teil)	55.500
Ungarn	742.000
USA	5.000.000
Ukraine	2.394.684
Weißrussland einschl. Malytsek	446.484
Zusammen: Über	11.000.000

K210405 372029

Uit dit document van de Wannseekonferens blijkt dat oorspronkelijk de vernietiging van 43 000 Joden uit België voorzien werd.

In de nacht van 13 op 14 maart worden 1 492 Joden uit Krakau vermoord in de gaskamer van *Krematorium II*, dat op 31 maart officieel wordt opgeleverd. De drie andere *Krematorien* worden afgewerkt en opgeleverd in de volgende maanden.

In april betrekken Carl Clauberg en Horst Schumann blok 10 van KL Auschwitz om er 'medische' experimenten uit te voeren en eind mei wordt Josef Mengele benoemd tot hoofdarts van het 'zi-geuenerkamp'.

Op 6 september wordt in Birkenau een kamp opgericht voor Joodse families uit Theresienstadt.

Op 22 november kondigt Arthur Liebehenschel, de nieuwe kampcommandant, de officiële indeling aan van de verschillende kampen:

KL Auschwitz I – *Stammlager* (basiskamp);

KL Auschwitz II – Birkenau en de externe kampen, waaronder hoofdzakelijk landbouwbedrijven, fokkerijen en viskwekerijen;

KL Auschwitz III – *Aussenlager* Monowitz (vanaf 1 december '43 bekend onder de naam *Arbeitslager* Monowitz) en tien andere externe kampen waaronder vooral industriële ondernemingen.

1944

Op 26 februari komen 650 Italiaanse Joden aan in Auschwitz, waaronder Primo Levi.

Het tempo van de Jodenmoord wordt opgedreven als de *Wehrmacht* aan het oostfront verschillende nederlagen lijdt.

De spoorweg wordt rond half mei doorgetrokken tot in Birkenau (*Bahnrampe*) en dient voor de

aankomst van de Hongaarse Joden. Van 3 mei tot 8 juli brengen 147 transporten 434 351 Hongaarse Joden naar Auschwitz en naar het Rijk. Eén Jood op drie die in Auschwitz zal sterven is afkomstig uit Hongarije.

Begin augustus worden 2 897 Roma en Sinti vermoord; het 'zi-geuenerkamp' wordt opgedoekt. 800 kinderen die voordien samen met volwassenen zijn overgebracht naar KL Buchenwald om er te werken, worden naar Birkenau teruggebracht en daar op 10 oktober vergast in *Krematorium V*.

De geallieerden hebben enkel oog voor de vernietiging van de industriële infrastructuur van nazi-Duitsland. 127 bombardementsvliegtuigen van de *United States Army Air Forces* gooien op 20 augustus 1 336 bommen op de fa-

briek van de *Buna-Werke* in Monowitz en op 13 september werpen 96 Amerikaanse vliegtuigen er nog eens 1 000 bommen af. Per vergissing vallen er ook bommen op KL Auschwitz I.

De Joden van het *Sonderkommando* ondernemen op 7 oktober een wanhopige opstand (zie verder). In november 1944 stoppen de vergassingen in Birkenau en op 1 december beginnen de afbraakwerken aan *Krematorien II* en *III*, die op 20 januari 1945 worden opgeblazen. *Krematorium V* volgt op 22 januari.

Op 18 januari 1945 evacueert de SS 58 000 kampgedetineerden naar andere kampen tijdens de 'Dodenmars'.

Het Rode Leger komt aan in Monowitz op 27 januari 1945.

Franciszek Piper vermeldt volgende cijfers voor het aantal slachtoffers (zie *SPOREN VAN HERINNERING*, nr 19, maart 2016, pp. 4-5):

1 300 000 mensen worden naar Auschwitz gedeporteerd;

400 000 worden ingeschreven;

1 100 000 sterven er, onder wie zo'n **200 000** geregistreerden.

De slachtoffers worden als volgt ingedeeld:

1 100 000 Joden van verschillende nationaliteiten worden naar Auschwitz gedeporteerd. **200 000** onder hen zullen geregistreerd worden in het kamp.

900 000 Joden worden vergast in het moordcentrum en **100 000** ingeschreven Joden sterven door mishandeling in het concentratiekamp.

140 000 tot **150 000** (niet-Joodse) Polen worden gedeporteerd, **140 000** ervan worden ingeschreven en **70 000** tot **75 000** sterven.

23 000 Roma en Sinti, vooral uit nazi-Duitsland, worden naar Auschwitz gedeporteerd. **23 000** worden geregistreerd en **21 000** laten er het leven.

15 000 Russische krijgsgevangenen worden gedeporteerd, waarvan **12 000** worden ingeschreven. **14 000** overleven de oorlog niet.

25 000 mensen van andere afkomst worden gedeporteerd en ingeschreven. **10 000** tot **15 000** ervan sterven.

Het systeem van concentratiekampen en het systeem van moordcentra

— *De complexiteit van Auschwitz bestaat erin dat het oord niet alleen dienst heeft gedaan als concentratiekamp maar ook als moordcentrum. Dit zijn twee fundamenteel verschillende zaken, waardoor er in Auschwitz dus twee van elkaar te onderscheiden systemen hebben bestaan: het systeem van concentratiekampen en het systeem van moordcentra.*

VOORNAAMSTE DOEL

▲ Een concentratiekamp is een terrein dat snel een basisuitrusting krijgt, meestal hermetisch afgesloten van de buitenwereld. Individuen die de heersende macht als potentieel gevaarlijk bestempelt, worden er vaak massaal opgesloten onder (zeer) slechte levensomstandigheden omdat de elementaire rechten er met de voeten worden getreden¹. Potentiële 'staatsgevaarlijke elementen' worden uit de maatschappij gehaald en preventief opgesloten in een concentratiekamp. Aanvankelijk is een concentratiekamp een tijdelijke oplossing voor een plotselinge toestroom van (ongewenste) personen.

▲ Een moordcentrum is een uiterst primitieve plek waar vrijwillig en met voorbedachten rade een fysisch ongewenst volk onmiddellijk wordt vermoord in een daar tot toe speciaal ingerichte infrastructuur. Iedereen die toe komt, wordt meteen omgebracht ongeacht leeftijd, geslacht of eventuele arbeidsgeschiktheid.

FUNCTIE

▲ Een concentratiekamp vervult meerdere maatschappelijke functies. De bedoeling is om ongewenste personen uit de samenleving te verwijderen omdat hun ideologische, politieke of morele opvattingen niet overeenstemmen met de gangbare (en met dwang opgelegde) denk- en levenswijze. Het concentratiekamp neemt hierbij dan de 'educatieve' taak op zich om bovendien een afschrikmiddel voor de rest van de bevolking, die zich makkelijker naar de gangbare normen zal schikken. Op die manier wordt het sociale weefsel 'ge(her)grondvest'. Het heropvoedingsdoel wordt bereikt door middel van arbeid: zware lichaamsarbeid, ongeacht het eventuele economische nut ervan, verzwakt niet alleen het lichaam (waardoor fysiek verzet moeilijk wordt) maar kraakt ook de moraal van de gedetineerden. Het systeem van concentratiekampen 'ontvangt' in het algemeen mensen die nog enig 'nut' hebben voor het dictatoriaal regime. Ongewenste indi-

viduen worden opgesloten en ingezet in de economie.

Dan een belangrijke noot over het wettelijke kader van de concentratiekampen. In een gevangenis worden gedetineerden geïnterneerd in een cel (individualiteit van de strafuitzetting) nadat ze door een rechtbank zijn veroordeeld. Dat gebeurt volgens de wetten die van toepassing zijn op de betreffende misdaad, en de beschuldigten kunnen hun recht op verdediging en gerechtelijke procedure uitoefenen. De opsluiting in een concentratiekamp daarentegen, is een voornamelijk administratieve en dus buitengerechtelijke maatregel. Een rechtbank is overbodig omdat de focus ligt op het 'potentiële' gevaar, nog voor er daadwerkelijk een misdaad is gepleegd. Andersdenkenden die door de heersende – en meestal weinig democratische – macht als potentieel gevaarlijk worden geacht voor de maatschappelijke orde, worden zonder juridische veroordeling aangehouden en voor onbepaalde duur opgesloten in een concentratiekamp. Als er een mis-

daad gepleegd is, wordt het gerechtelijke systeem ingeschakeld. Verder is collectiviteit, en niet individualiteit, kenmerkend voor het dagelijkse leven in een concentratiekamp.

De enige en unieke functie, en bij uitbreiding de bestaansvoorwaarde van een moordcentrum is deze: ontologisch ongewenste personen worden systematisch en op continue basis opgenomen om hen daarna op een welbepaalde manier te doden en elk spoor van de moordactie te doen verdwijnen. Niet alleen het lichaam van deze mensen verdwijnt zo, ook de eventuele nagedachtenis. Aangezien geen enkele vorm van accommodatie nodig is buiten de infrastructuur vereist voor het uitvoeren van de basisopdracht, en aangezien er geen mensen op het terrein verblijven, zal een moordcentrum ophouden te bestaan eens het niet meer 'bediend' wordt (dit was bijvoorbeeld het geval in het moordcentrum Betžec).

VERBLIJF EN REGISTRATIE

De 'verwerking' van toegekomen mensen in een concentratiekamp volgt een vast stramien van ontmenselijking. Elke vorm van een menswaardig (voort)bestaan wordt hun ontnomen. Het proces van opname in een concentratiekamp wordt uitvoerig beschreven in de rubriek 'Vraagstuk'.

Selecties maken het onderscheid tussen leven en dood. Uiteraard zijn er slechts selecties waar het systeem van concentratiekampen met dat van de moordcentra in aanraking komt. Beide systemen benaderen als losstaande entiteiten leidt per definitie tot de overbodigheid van selecties; de groep gedeporteerden komt dan in zijn geheel in een van beide systemen terecht. In een concentratiekamp kunnen gedetineerden enkel vrijkomen na een 'ideologische rechtzetting' terwijl ze in een moordcentrum meteen worden vermoord. Enkel in een gemengd systeem, waar een concentratiekamp en een vernietigingscentrum elkaar 'raken', heeft selectie nut. De te vernietigen Joden krijgen dankzij hun economisch nut eventueel een tijdelijke overlevingskans en kunnen in een concentratiekamp terechtkomen!

Aangezien, zoals reeds aangegeven, moorden de enige functie van een moordcentrum is, dienen de aangekomen gedeporteerden er niet lang te verblijven, in tegenstelling tot een concentratiekamp. Registratie is over-

bodig; het leven zelf is overbodig geworden en moet imperatief bij aankomst onmiddellijk vernietigd worden. Het percentage mensen dat een passage in een moordcentrum overleeft, is zo goed als nihil! Bij aankomst zet zich dus een irreversibel dodelijk proces in gang, een proces dat zich onderscheidt van het systeem van de concentratiekampen.

VRIJLATING

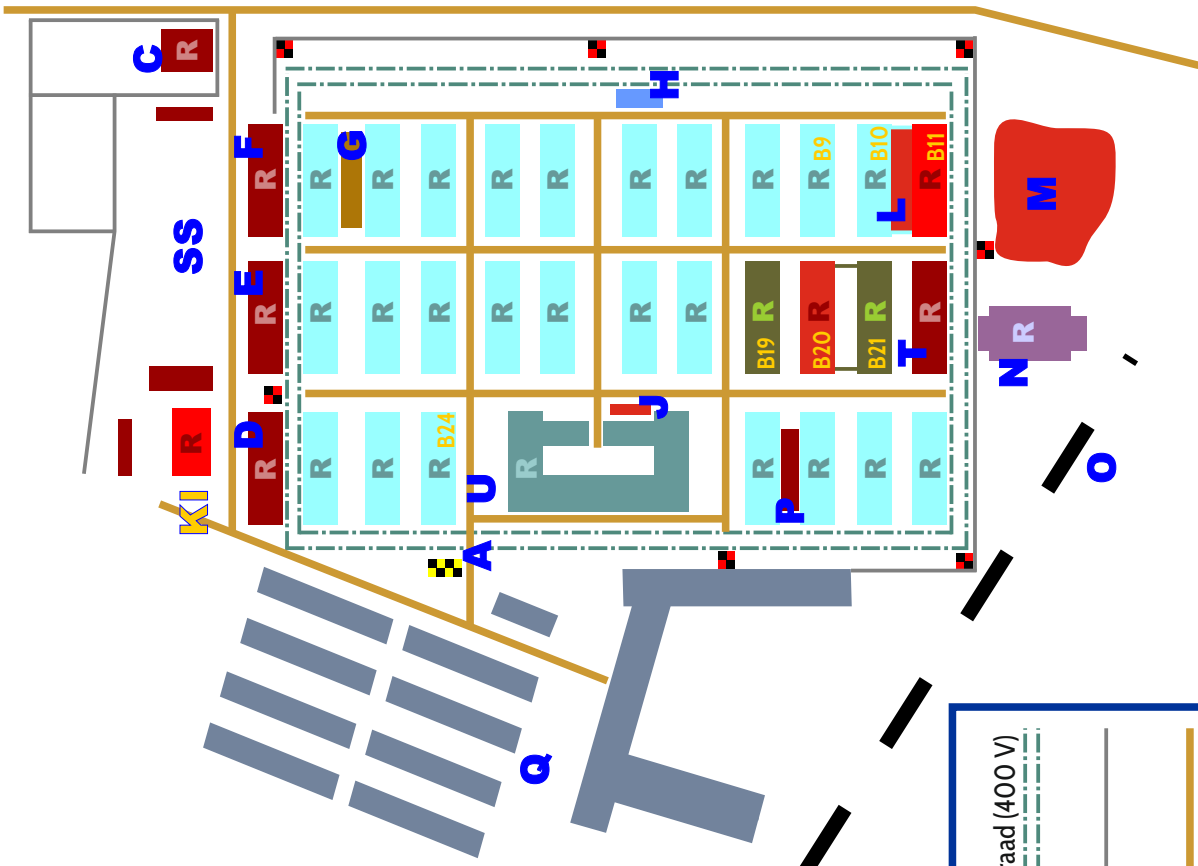
KL Dachau, het eerste concentratiekamp onder SS-beleid, droeg de leuze die vooral gekend is nu voor het concentratiekamp Auschwitz: *'Arbeit macht frei'*. Daarmee wordt bedoeld dat een gedetineerde effectief uit een concentratiekamp kan vrijkomen. In verschillende kampen, onder andere in KL Dachau, verduidelijkt Himmler welke moraal een kampgedetineerde moet volgen om vrijlating te bekomen: *Es gibt einen Weg zur Freiheit. Seine Meilensteine heißen: Gehorsam, Fleiß, Ehrlichkeit, Ordnung, Sauberkeit, Nüchternheit, Wahrhaftigkeit, Opfersinn und Liebe zum Vaterland!* [Er is een weg naar de vrijheid. De mijlpalen zijn: gehoorzaamheid, ijver, eerlijkheid, orde, netheid, nuchterheid, waarachtigheid, offeringsgevoel en liefde voor het vaderland!]²

Uit een moordcentrum komt niemand vrij, aangezien niemand 'bijgehouden' wordt. Binnen enkele uren na hun aankomst worden de gedeporteerden vermoord!

AUSCHWITZ I

Stammlager

- A** Ingang van het kamp *ARBEIT MACHT FREI*
B9 Interne ziektes
B10 'Medische' experimenten
B11 Isollement, straffen en executies
B19 Hospitaal voor gevangenen (Dysenterie/TBC)
B20 Hospitaal voor gevangenen (Dood door injectie)
B21 Hospitaal voor gevangenen (Chirurgie)
B24 Bordeel voor voorbeeldige gevangenen
C Villa van de kampcommandant
D Hospitaal voor de SS
E Administratie van de SS
F *Kommandantur*
G Wasplaats voor de vrouwelijke gevangenen
H 'Zwenbad'
J Galgen
KI Gaskamer en crematorium
L Executieplaats/Muur van de gefusilleerden
M Grindput/Executieterrein
N Opslagplaats voor de gestolen goederen
O Aankomstspoor van de treinen
P Post
Q Ateliers
SS Kwartier van de SS (Gestapo en kampwacht)
T Wasserij voor de SS
U Ontvangst van de gedetineerden door een orkest

- Barak voor gevangenen
Moordplaatsen
Ateliers
Barak voor de SS
Keukens
Gerestaureerd gebouw
Hoofdwacht
- Dubbele prikkeldraad (400 V)
Betonnen muur
Wegen
Wachttorens

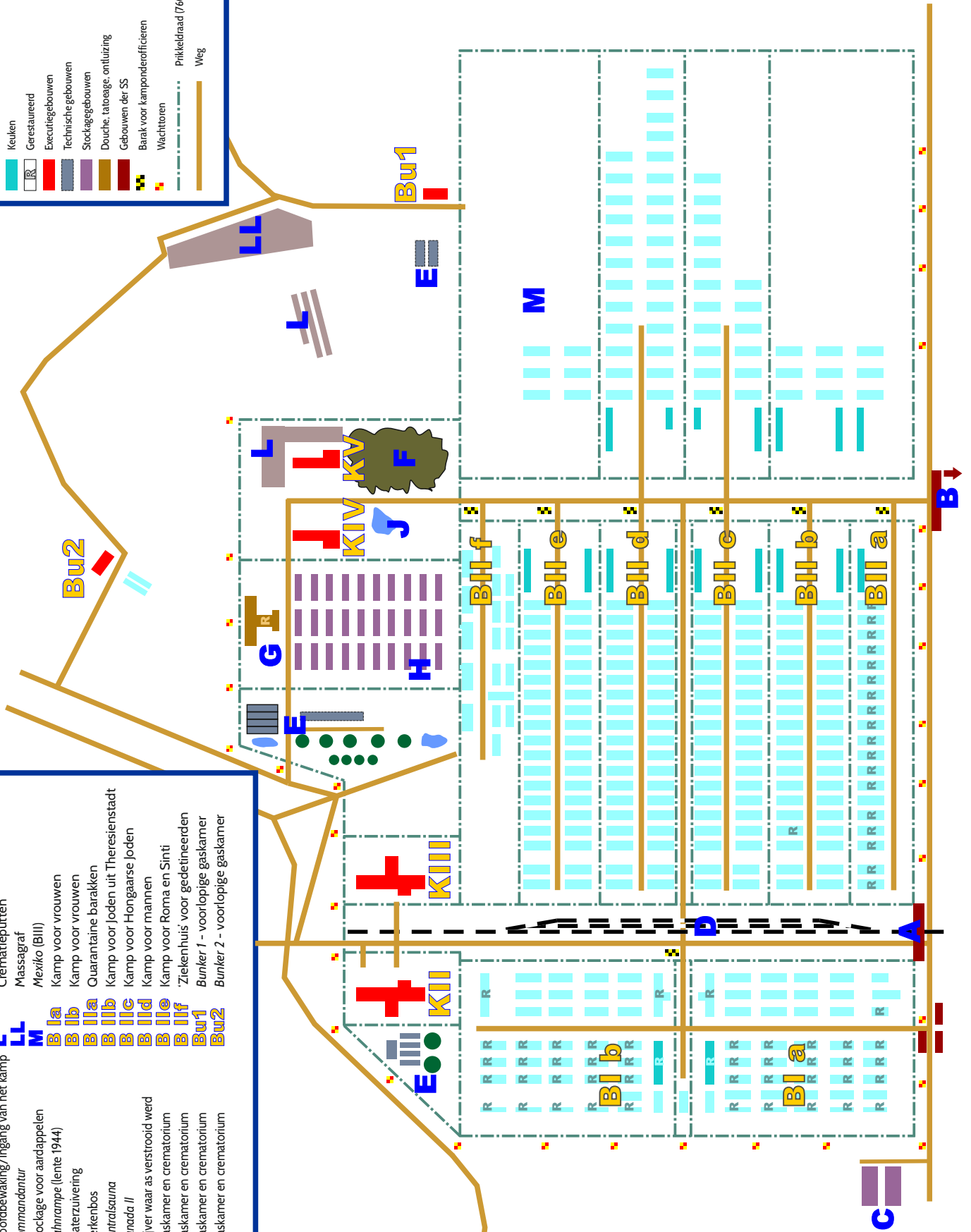

Hoofdbewaking / Ingang van het kamp	
A	Kommandantur
B	Stockage voor aardappelen
C	Bahnrampe (lente 1944)
D	Waterzuivering
E	Berkenbos
F	Zentralsauna
G	Kanada II
H	Vijver waar as verstrooid werd
I	Gaskamer en crematorium
J	Gaskamer en crematorium
K I	Gaskamer en crematorium
K II	Gaskamer en crematorium
K III	Gaskamer en crematorium
K IV	Gaskamer en crematorium
K V	Gaskamer en crematorium

Crematieputten	
L	Massagrav
M	Mexiko (BIII)
B Ia	Kamp voor vrouwen
B Ib	Kamp voor vrouwen
B IIa	Quarantaine barakken
B IIc	Kamp voor Joden uit Theresienstadt
B IIe	Kamp voor Hongaarse Joden
B IIg	Kamp voor mannen
B IIh	Kamp voor Roma en Sinti
B IIi	'Zielenhuis' voor gedetineerden
Bu1	Bunker 1 - voorlopige gaskamer
Bu2	Bunker 2 - voorlopige gaskamer

Barak voor gedetineerden	Keuken	Gerestaureerd	Executiegebouwen	Technische gebouwen	Stockagegebouwen	Douche, tatoeage, ontlasting	Gebouwen der SS	Barak voor kamponderoffieren	Wachttoeren	Prikkeldraad (760 V)	Weg

AUSCHWITZ II-BIRKENAU

OVERLEVINGSKANSEN

▲ Het is mogelijk een concentratiekamp te overleven omdat doden niet tot de (primaire) bestaansredenen van zo'n kamp behoort. Toch sterven mensen in concentratiekampen, maar eerder 'op lange(re) termijn', als gevolg van uitbuiting, verhogering, ziekte, mishandeling, executies als vergelding of als straf. Maar niet iedereen laat het leven. Veel kampgedetineerden moeten als gratis werkracht aan de slag in fabrieken vlakbij de kampen om de sputterende oorlogsindustrie draaiende te houden, en konden op die manier overleven.

▲ Het is vrij absurd om over 'overlevenden' te spreken in het geval van een vernietigingscentrum. Iedereen werd per definitie bij aankomst gedood. Om bepaalde redenen wist een uiterst klein aantal mensen te ontkomen aan een vrijwel zekere dood. In tegenstelling tot concentratiekampen werden moordcentra niet bevrijd. Nog voor de eigenlijke bevrijding door de geallieerden, hadden de nazi's hun sporen al uitgewist en alle aanwezigen gedood. De Joodse dwangarbeiders die het vuile werk moesten opknappen waren de kroongetuigen van de genocide en vormden het grootste gevaar voor de nazi's. Daarom werden deze mensen vaak geliquideerd en vervangen. Geen enkel lid van de *Arbeitsjuden/Sonderkommando* werd bevrijd uit het moordcentrum. De reden waarom enkele onder hen de oorlog en de volkerenmoord toch overleefden, ligt elders: ontsnapping³, opstand⁴ of evacuatie⁵.

Enkel Auschwitz-Birkenau en Lublin (Majdanek) waren zowel een concentratiekamp als een moordcentrum. ↑

↓
'Arbeit macht frei'
De misleidende belofte van vrijheid door arbeid
boven de ingangspoort van zowel Dachau als
van Auschwitz I.

© Alle rechten voorbehouden

¹ KOTEK, J. & RIGOULOT, P. Le siècle des camps. Parijs, JC Lattès, 2000

² www.kz-gedenkstaette-dachau.de

³ Bij voorbeeld: *Arbeitsjude* Rudolf Reder is ontsnapt uit Belzec.

⁴ Treblinka: 2 augustus 1943, Sobibór: 14 oktober 1943, Birkenau: 7 oktober 1944.

⁵ Een aantal *Sonderkommando* leden van het moordcentrum Birkenau slagen erin tijdens de chaos van de ontruiming zich aan te sluiten bij de kampgedetineerden.

Het (over)leven in een concentratiekamp

Bij aankomst in Auschwitz vindt één van de belangrijkste gebeurtenissen plaats die voor velen het verschil tussen leven en dood zal betekenen: de selectie aan het perron. De aangekomen groep wordt gescheiden volgens economische criteria: economisch 'onnuttige' personen zoals moeders, kinderen en ouderen worden naar het moordcentrum geleid en onmiddellijk vermoord. Wie nog economisch nut heeft, veelal mannen, wordt opgenomen in het concentratiekamp. In dit artikel gaan we in op het (over)leven in het concentratiekampcomplex van Auschwitz-Birkenau.

DE ZENTRALSUNA

Waar het kampleven begint

De groep die opgenomen zal worden in het concentratiekamp krijgt te maken met een soort van 'initiatie', die start in de zogenaamde *Zentralsauna*. De opnameprocedure verloopt als volgt:

- **Scheren van lichaamsbehaaring**
Om ziekten te voorkomen in het dichtbevolkte kamp wordt elke vorm van lichaamsbehaaring geschoren. Mensen verliezen op die manier een stuk van hun identiteit; iedereen ziet er opeens hetzelfde uit.

- **Douche en ontsmetten**

Na een snelle douche, gevolgd door een ontsmettingsbeurt is de aangekomen persoon klaar om in het kampsysteem te verdwijnen.

- **Kampuniform**

Het onderscheid tussen een pas gearriveerde persoon en een kampgedetineerde zit 'm ook in de kledij: de eerste draagt burgerkleding, de tweede een kampuniform. Ook de vestimentaire kampregels zorgen dus voor uniformiteit

en anonimiteit. Persoonlijke spullen en burgerkleden worden na desinfectie naar het *Effektenlager* (Kanada) gebracht.

- **Toekennen van een kampnummer**

Het weinige persoonlijke dat nog overblijft, de naam, wordt vervangen door een kampnummer. Het is vanaf dan strikt verboden voor de kampgedetineerde om zijn of haar naam te gebruiken; iedereen meldt zich aan met het

↓ Het ontmenselijkingsproces begint in de *Zentralsauna*: na het scheren van alle lichaamsbehaaring, het ontnemen van elk persoonlijk bezit waaronder de kleden, en het vervangen van de naam door een nummer, is ieder mens al voor een deel gebroken.

VRAAGSTUK

Afbeelding van de meest voorkomende driehoeken die de kampgedetineerden moesten onderscheiden.

kampnummer. We merken op dat het nummer enkel in Auschwitz op de huid wordt getatoeëerd.

• Indeling aan de hand van driehoeken

Om een onderscheid te maken tussen de kampgedetineerden op basis van de reden van hun incarceneratie, hanteren de nazi's gekleurde driehoeken met daaraan gekoppelde betekenissen.

BARAKKEN

Primitieve levensomstandigheden

Nieuwe kampgedetineerden worden veiligheidshalve, namelijk om epidemieën te vermijden, enige tijd in quarantaine geplaatst in daartoe speciaal ingerichte barakken (*Quarantänelager*).

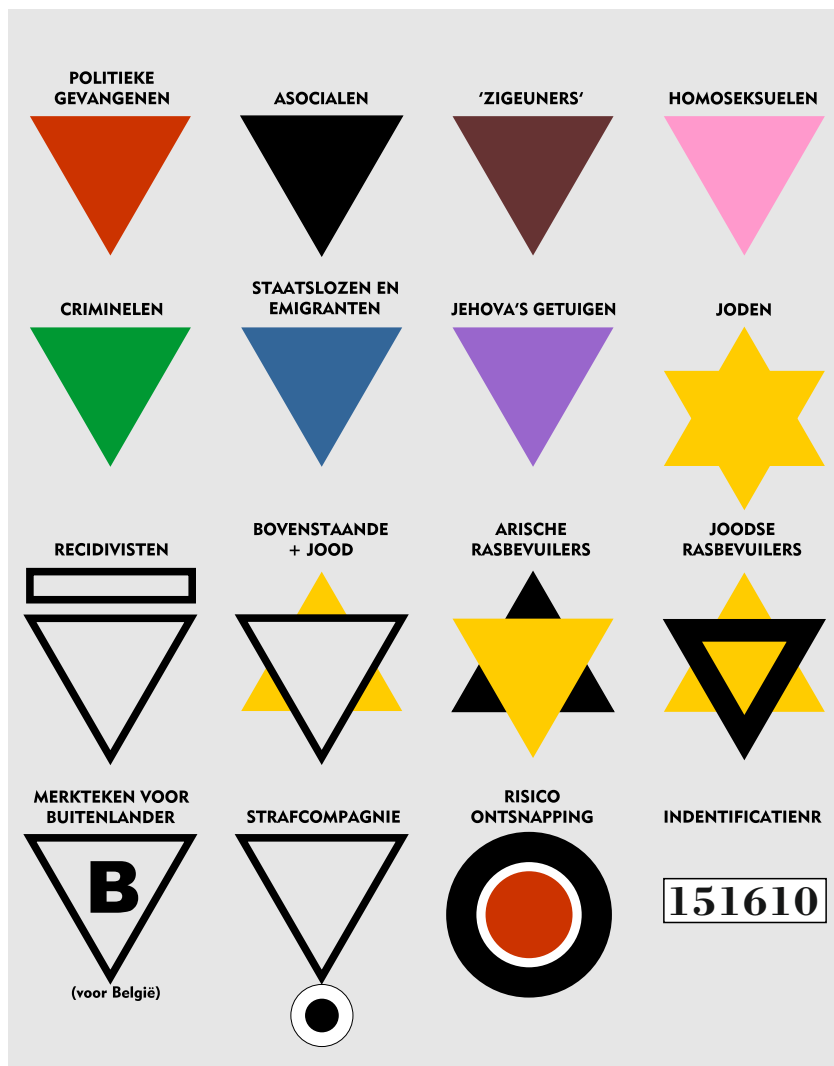
Een barak (*Block* in het Duits) in Birkenau is eigenlijk een paardenstal die tot 1 200 mensen kan herbergen onder zeer erbarmelijke (over)levensomstandigheden. De *Blockführer*, een SS'er, is verantwoordelijk voor een *Block*. Intern heeft een kampgedetineerde de leiding: de *Blockälteste*.

De houten stapelbedden maken een goede nachtrust haast onmogelijk, zeker bij overbevolking.

VOEDSEL

Louter een kwestie van overleven

Getuigenis van Raphaël Esrail: "Het kampvoedsel betrof drie malen. 's Morgens kregen we een warme drank: koffie of kruiden-thee. Het middagmaal vertegenwoordigde het hoofdgerecht: een liter gekookte soep met brij

Bron: Stichting Auschwitz

waarin verschillende ingrediënten zaten. Op de bodem lagen steeds kolen. Het avondmaal bestond uit een warme drank en een dagelijks rantsoen brood (375 g). Dergelijke rantsoenen maken het onmogelijk om meer dan enkele maanden te overleven."

(Bron: Daniel Bovy)

Afgeleefde mensen worden in het kampjargon *Muselmänner* genoemd. Deze mensen zijn vel over heen en voeren ongecontroleerde handelingen uit. De volgende fase wordt de *Lunatik* genoemd: de persoon is zich nergens meer van bewust en dwaalt als een levende dode rond. Na 2 à 3 dagen volgt het overlijden.

Bron: Léon Poliakov

SUPPLEMENT	Zware arbeid	Middelzware arbeid	Lichte arbeid
300 cal	1 maand	2,2 maanden	6 maanden
600 cal	3,5 maanden	8 maanden	overleven
1000 cal	16 maanden	overleven	overleven

ARBEID & STRAFFEN

Kommandos worden gevormd om arbeid te leveren buiten het kamp. Dit gebeurt onder leiding van een *Kapo* (*Kamaraden Polizei*), meestal een 'groene driehoek' ('beroepscriminelen').

Aanvankelijk heeft de arbeid een 'didactische' bedoeling, maar bij het uitbreken van de oorlog zal de oorlogsindustrie vele kampgedetineerden opeisen om dwangarbeid te leveren.

's Morgens, bij het verlaten van de barak en 's avonds bij het terugkeren van de werf, wordt appel gehouden bij de *Appelplatz*. Voor sommige uitgeputte arbeiders is dit een uiterst zware beproeving. Ondermaatse arbeid leveren of iets mispeuteren leidt tot straffen. Wie gevat wordt, riskeert *Strafkompagnie*: werk dat met zekerheid tot de dood leidt.

Binnen een (concentratie)kamp is er eveneens een strafinstelling. De *Lagerpolizei* moet de orde handhaven en zet voor die taak soms gedetineerden in. Veroordeelden riskeren de *Bunker*: cellen in de kampgevangenis. Er vinden publieke executies plaats om anderen te ontmoedigen zich te verzetten tegen de bewaking. In Auschwitz worden tussen Block 10 en Block 11, bij de Dodenmuur, kampgedetineerden met een nekschot terechtgesteld.

In de kelders van *Block II* werden staancellen gebouwd van 1 m² waarin tot 4 mensen rechtop moesten blijven staan.

De ruimte tussen links *Block 10* (medische experimenten) en rechts *Block 11* (het 'dodenblok') werd gebruikt als executieplaats.

ZIEKTE & OVERLIJDEN

Gekwetsten of zieken kunnen zich naar het kamphospitaal (Revier) begeven. Dat houdt evenwel een risico in, want de *Lagerarzt* organiseert geregeld selecties. De zwaksten krijgen een fenolspuit in het hart of worden naar de gaskamer gestuurd.

De gedetineerden die 's nachts in de barak of overdag op de werf sterven, worden, conform het systeem van concentratiekampen, gecremeerd. Het aantal doden wordt bijgehouden in het *Totenbuch*.

MEDISCHE EXPERIMENTEN

De SS ziet haar kans schoon om (pseudo)medische proeven uit te voeren op gedetineerden. In Auschwitz wordt onder andere door de SS-artsen Carl Clauberg en Horst Schumann geëxperimenteerd in Block 10.

BEWAKING

Vanaf het begin valt de kampbewaking onder leiding van de gevreesde SS. Het is Theodor Eicke die het systeem uitwerkt tot een waar schrikbewind; hij schrijft zelf een handleiding voor de kampbewakers van de speciaal opgerichte *SS-Totenkopfverbände*. Ideologisch overtuigde SS'ers moeten terreur doen heersen binnen het kamp. Velen ontpoppen zich tot ware sadisten!

GRADEN

SS-Schütze		Soldaat
SS-Sturmmann		Korporaal
SS-Rottenführer		Korporaal-Chef
SS-Unterscharführer		Sergeant
SS-Scharführer		Sergeant-Chef
SS-Oberscharführer		Adjutant
SS-Hauptscharführer		Adjutant-Chef
SS-Sturmscharführer		Adjutant-Majoor
SS-Untersturmführer		Onderluitenant
SS-Obersturmführer		Luitenant
SS-Hauptsturmführer		Kapitein
SS-Sturmbannführer		Majoor
SS-Obersturmbannführer		Luitenant-Kolonel
SS-Standartenführer		Kolonel
SS-Oberführer		Brigadegeneraal
SS-Brigadeführer		Generaal-Majoor
SS-Gruppenführer		Luitenant-Generaal
SS-Obergruppenführer		Generaal
SS-Oberstgruppenführer		Kolonel-Generaal
Reichsführer-SS		Maarschalk

Bron: Stichting Auschwitz

Het moordcentrum in Birkenau en zijn *Sonderkommando*

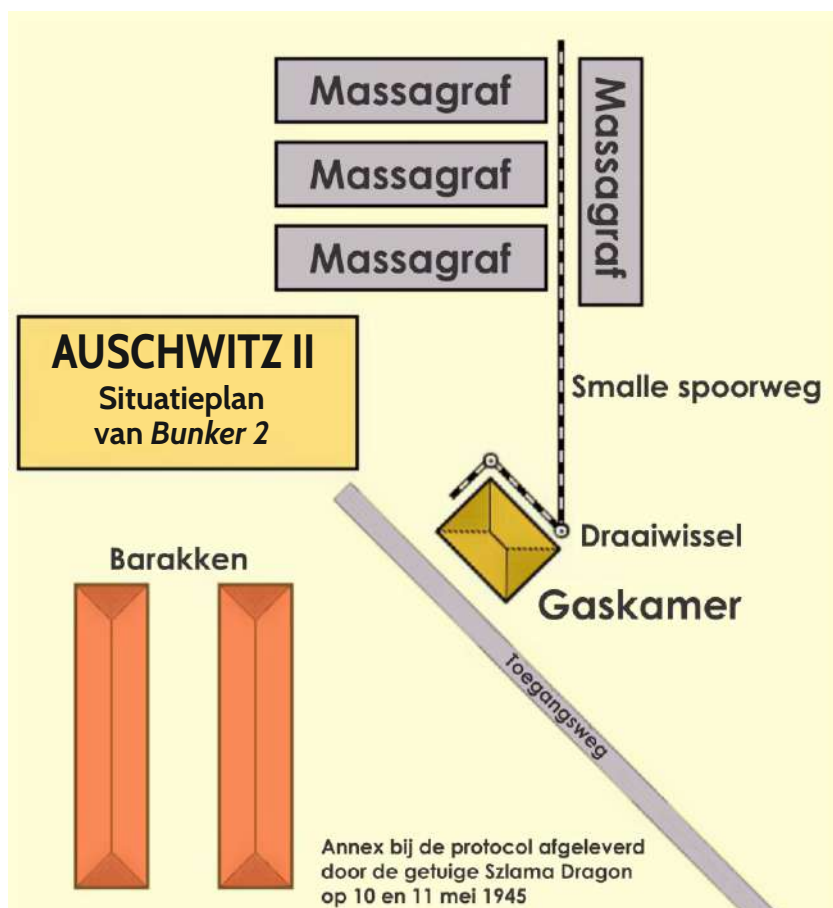
Een groot aantal Joodse gedeporteerden, enkele Polen en een groepje Russische krijgsgevangenen die in het concentratiekamp van Auschwitz zijn ingeschreven, staan tussen 1943 en 1945 dicht bij het epicentrum van het drama dan alle andere gedeporteerden. Zij zijn lid van het Sonderkommando (bijzonder commando). Dat is verantwoordelijk voor de werking van het vernietigingsapparaat in Birkenau. De leden van het Sonderkommando worden bijna allemaal vermoord door de SS in het kamp.

Het is duidelijk dat het vereiste technische complex in het nabije kamp van Birkenau moet worden gebouwd, met verbeterde gaskamers en crematoria. In totaal worden vier gebouwen opgetrokken in het uiterste noorden van het kamp en vervolgens in de lente van 1943 in gebruik genomen; daarvoor hebben twee boerderijen in de buurt van het Birkenwald dienstgedaan als voorlopige gaskamers. De uitroeiingsoperaties (*Aktions*¹), bereiken hun hoogtepunt in de lente en zomer van 1944, als meer dan vijftig 'transporten'² met Hongaarse Joden in Auschwitz arriveren. De meesten onder hen worden onmiddellijk de dood ingestuurd na de 'selectie'. Het *Sonderkommando* beschikt in die periode over een recordaantal manschappen, namelijk meer dan negenhonderd arbeiders verdeeld over twee ploegen, en is verant-

De plaats waar *Bunker 2* (Het Witte Huis) gebruikt werd als primitieve gaskamer.

© Stichting Auschwitz/Johan Puttemans

© Afbeeldingen: www.encyclopedie.bsditions.fr - vertaling: vzw Auschwitz in Gedachtenis

woordelijk voor de ononderbroken werking van het vernietigingsapparaat.

De 'rekruteerders' vragen aan de mannen bestemd voor het *Sonderkommando*, die gekozen worden uit pas ingeschreven Joden, om hun diensten aan te bieden bij een fabriek onder de bevoegdheid van de kampadministratie. Zo hopen zij een menselijkere behandeling, terwijl ze in werkelijkheid de afschuwelijkste taak zullen moeten uitvoeren. Zodra ze deel uitmaken van het *Sonderkommando* is er geen weg meer terug.³

De leden van het *Sonderkommando* werken in de schaduw en maken de vernietiging van hun eigen volk dag na dag van nabij mee. Zij weten welk lot de slachtoffers te wachten staat, maar kunnen hun onmogelijk de waarheid vertellen – anders riskeren ze zelf de dood. Voor deze ondraaglijke opdrachten krijgen ze een uitzonderingsbehandeling: voedsel, kleren en slaapplekken waar geen enkele andere kampgedetineerde van kan dromen. Sommigen raken gewend aan hun taak, een klein aantal pleegt zelfmoord. De meesten doen hun werk maar zijn de wanhoop nabij.

Het vernietigingsproces

Na aankomst in het station beloven de nazi's hen dat ze mogen uitrusten en een douche nemen, alvorens naar het Oosten door te reizen. Na zo'n lange treinreis klinkt dat als muziek in de oren. Waardevolle bezittingen moeten in een bakje worden gelegd en na de douche zouden ze alles terugkrijgen. Op de koffers worden de namen van de eigenaars geschreven en schoenen worden vastgebonden zodat ze niet zoek raken. In de kleedkamers hangen de Joden hun kleren aan genummerde haken. Ze moeten het nummer onthouden om hun spullen makkelijk terug te vinden. De stations en gaskamers zien er allemaal piekfijn uit. De stations zijn zorgvuldig geschilderd, er staan bloemen in de bloembakken, er hangen mooie uithangborden en de wegen zijn bedekt met grind. De gaskamers zijn betegeld en uitgerust met valse douchekoppen om het geheel meer op een badhuis te doen lijken. Alles is in het werk gesteld om de slachtoffers te misleiden, zodat zij weinig of geen weerstand bieden bij het binnengaan van de gaskamers. Door deze tactiek wordt de executieprocedure vergemakkelijkt en beperkt de kans op paniek. Het bedrog lukt evenwel niet altijd, zeker niet bij de Oost-Europese Joden die in beestenwagens naar de kampen zijn vervoerd en een brute selectie moeten ondergaan voor ze naar de gaskamers worden gebracht.

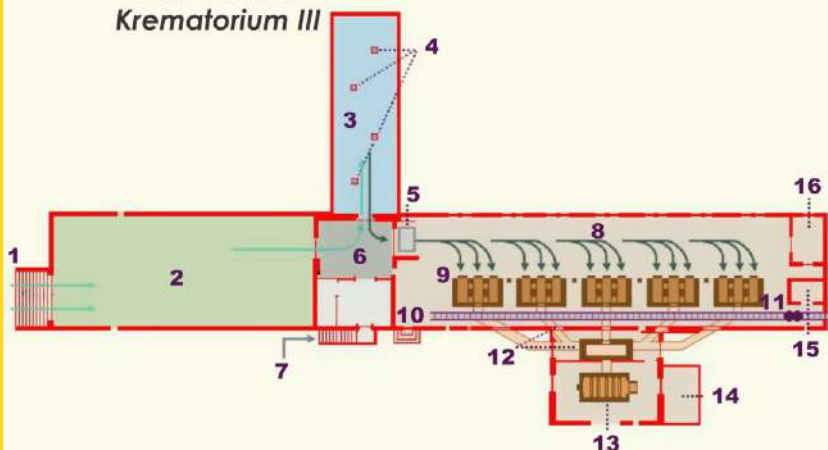
© Afbeeldingen: www.encyclopedie.bsditions.fr - vertaling: vzw Auschwitz in Gedachtenis

1 Ingang	10 Rails
2 Ontkleedruimte	11 Wagon
3 Gaskamer	12 Schoorsteen en hoofdleidingen
4 Gaten langwaar Zyklon B werd ingevoerd	13 Afvalverbrander voor de documenten van de gevangenen
5 Lift voor de lijken	14 Bergplaats voor de documenten van de gevangenen
6 Controlehall van de SS	15 Cokes-opslagplaats
7 Toegang voor de SS	16 Wachtzaal voor de SS
8 Crematoria met 5 drie-moffelovens	
9 Ovens	

AUSCHWITZ-BIRKENAU

Plan van K III Krematorium III

Reconstitutie
J. C. Pressac - David Olère

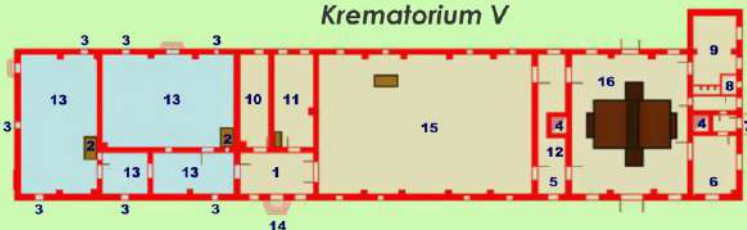
© Afbeeldingen: www.encyclopedie.bseditions.fr - vertaling: vzw Auschwitz in Gedachtenis

1 Ingang en zaal waar haar geknipt werd	10 Keuken van de SS
2 Ovens om de gaskamers te verwarmen	11 Stokeerplaats voor het haar
3 Openingen voor Zyklon B	12 Executiemuur
4 Schoorsteen	13 Gaskamer
5 Zaal van de 'tandartsen'	14 Hoofdingang
6 Bureau van de SS-overste	15 Kleedkamer/Lijkkamer
7 Rustzaal voor de SS	16 Crematieovens
8 WC - waszaal	17 Crematiekuil
9 Cokes-opslagplaats	

17

AUSCHWITZ-BIRKENAU

Plan van K V Krematorium V

Enkele mannen begrijpen dat ze hun menselijkheid dreigen te verliezen, en dat opstand de enige uitweg is. Ze plannen een opstand. De Joden die betrokken zijn bij de strijd van het *Sonderkommando* verwijten de 'politieke' gedefinieerden, die zich clandestien engageren, niet snel genoeg actie te ondernemen om een opstand uit te lokken. Ze weten dat de tijd dringt, want in hun eigen groep vinden regelmatig liquidaties plaats. Zalmen Lewental, lid van het *Sonderkommando* en auteur van een getuigenis dat na de oorlog zal worden teruggevonden bij de crematoria in Birkenau, beschrijft uiterst helder hoe de angst toeneemt telkens als de opstand moet worden uitgesteld:

We waren gebroken [tot de] laatste man, omdat we een half miljoen Hongaarse Joden moesten verbranden⁴. We hadden er genoeg van, we hadden er meer dan genoeg van, al geruime tijd. Gaan we onze handen nu moeten dopen in het bloed van de Hongaarse Joden? Alle mannen van het *Kommando*, zonder onderscheid in rang of stand, zelfs de meest terughoudende, waren razend en wilden een eind maken aan dit werk en aan ons leven [...]. Onder druk van ons hele *Kommando* wilden we het kamp doen inzien dat het hoog tijd was, maar we werden telkens weer opgehouden [...]. Betreffende de Joden die we in die periode [zomer van 1944] verbrandden, bleef het kamp ons maar zeggen dat ze sowieso zouden zijn verbrand, als niet door ons, dan wel

Ruïnes van het opgeblazen Krematorium II.
De nazi's probeerden alle sporen van hun gewelddaden uit te wissen.

door anderen. Maar we protesteerden dagelijks, we wilden er vaart achter zetten. Het duurde zo lang dat in tussentijd een half miljoen Hongaarse Joden werd verbrand. Die in het kamp hadden tijd zat, gewoonweg omdat ze nog niet betrokken waren: het was altijd te vroeg; hoe later, hoe beter⁵.

Uiteindelijk laat men het plan voor een algemene opstand varen. De leden van het Sonderkommando handelen vanuit de onrealistische en hopeloze gedachte dat ze de omwenteling alleen kunnen bewerkstelligen. De opstand breekt uit wanneer een deel van het Sonderkommando van Krematorium IV wordt geliquideerd. De meeste mannen zijn die zaterdag 7 oktober 1944, net na het middaguur, onvoorbereid en verrast. De SS-opzichters reageren meteen en doden in de volgende uren meer dan vierhonderd leden van het Sonderkommando. Enkel en enkele slagen er wel in het kamp te ontvluchten en verschansen zich in een stal een paar kilometer verderop.

De vernietiging wordt hervat en zeker tot begin november werkt het Sonderkommando aan de

ontmanteling van het technische vernietigingsapparaat, om zo elk spoor van de misdaden uit te wissen. Het Sonderkommando wordt daarna opnieuw uitgedund: op 26 november wordt een honderdtal leden naar de bossen achter het crematorium gebracht en daar vermoord.

“Ik maak deel uit van de laatste ploeg van 204 personen, momenteel wordt Krematorium II, waar ik werk, ontmanteld [...] en het gerucht gaat dat wijzelf in de loop van deze week zullen worden geliquideerd⁶.” Zo besluit de Poolse Jood Haïm Herman de brief aan zijn vrouw en dochter.

Vanaf midden januari 1945 krijgen de leden van het Sonderkommando de opdracht naar het Rijk te vertrekken. Tijdens de evacuatiemars slaagt een tiental overlevenden uit het Sonderkommando erin zich aan te sluiten bij de duizenden gedeporteerden. Tussen 20 en 26 januari blaast de SS de restanten van de crematoria en de gaskamers op. Als de voorhoede van het Sovjetleger op 27 januari het kamp binnenmarcheert, vindt ze alleen met sneeuw bedekt puin en brokstukken.

¹ In de rapporten over de bevolking van het kamp en het aantal slachtoffers dat naar de gaskamers werd gestuurd, worden deze operaties aangeduid met de letters 'SB', die staan voor *Sonderbehandlung* ('bijzondere behandeling'). Eugen Kogon, *De SS-staat: het systeem van de Duitse concentratiekampen*, Amsterdam: Amsterdam boek, 1976. [Van Gennep, 2014]

² Raul HILBERG, *Sonderzüge nach Auschwitz*, Dumjahn, Mainz, 1987.

³ Zie de getuigenis van Z. Gradowski in zijn eerste manuscript (*infra*). Zie ook G. WELLERS, "Révolte du Sonderkommando à Auschwitz", *Le Monde Juif*, 18 april 1949, p. 17-18 en de getuigenissen van overlevende leden van het Sonderkommando, in G. GREIF, *Wir weinten tränenlos... Augenzeugenberichte der jüdischen "Sonderkommandos" in Auschwitz*, Böhlau Verlag, Keulen, 1995.

⁴ Dit cijfer komt in de buurt van de 450 000 Hongaarse Joden die in een tijdspanne van zes weken in de zomer van 1944 werden vermoord. Zie R. HILBERG, *De vernietiging van de Europese Joden*, Laren, Verbum, 2008, 1564 p.

⁵ "Notes" door Z. LEWENTAL, in Georges Bensoussan, Philippe Mesnard, Carlo Saletti (eds.), *Des voix sous la cendre. Manuscrits des Sonderkommandos d'Auschwitz-Birkenau*, Parijs, Calmann-Lévy, 2005, p. 91-125.

⁶ H. HERMAN, "Lettre à sa famille", in B. MARK, *Des Voix dans la nuit. La résistance juive à Auschwitz*, Parijs, Plon, 1982, p. 330.

HOE ORGANISEER JE ZELF EEN STUDIEREIS NAAR AUSCHWITZ-BIRKENAU MET JE LEERLINGEN?

Waarom zou je zo'n reis organiseren?

Dit zijn de 'voors' en 'tegens' van het organiseren van zo'n reis: Herinneringseducatie op een positieve, leerzame en doordachte manier brengen. Niemand komt ongeschonden terug van een reis naar Auschwitz, een unieke ervaring voor de meeste leerlingen die niet echt een gewone 'vakantiebestemming' is.

De reis voorbereiden

Om Auschwitz te begrijpen en het onderwerp te onderwijzen, is het essentieel om te weten wat er te zien is. Zo'n gevoelig bezoek vereist een nauwgezette voorbereiding. Een logische eerste stap is een bezoek aan de **Kazerne Dossin** in Mechelen, van waaruit de deportatietreinen naar Auschwitz vertrokken. Het is ook belangrijk om te weten wat de Shoah was, hoe er vandaag met het onderwerp wordt omgegaan en wat het verband is tussen antisemitisme, racisme en xenofobie. Weten wat genocide, massamoord en uitsluiting betekenen. Neem contact met ons op voor informatie over onze conferenties en vormingsdagen.

Hoe kom ik in Oświęcim?

De makkelijkste manier om in Oświęcim (de Poolse naam voor

Auschwitz) te komen is vanaf Krakau met het vliegtuig (veel vluchten vanaf Brussel Nationaal met **LOT**, **LUFTHANSA** en **BRUSSELS AIRLINES** vertrekken naar Polen). Regel van daar een bus met chauffeur om je erheen te brengen (1,5 uur rijden).

Een betrouwbare maatschappij is **www.towos.pl**

Je kunt er ook met de trein komen via Berlijn (let op! 20 uur met de trein). Vanuit financieel oogpunt kan het de moeite waard zijn om een bus te huren vanuit België naar de bestemming, maar houd er rekening mee dat de reis ook lang zal zijn.

Verblijf ter plaatse

In Oświęcim is het jongereninformatie- en ondersteuningscentrum **MDSM** de ideale plek om met groepen te verblijven. Het biedt overnachtingen in kamers met 2, 3, 4 en 5 bedden met individuele badkamers, ochtend-, lunch- en avondmaaltijden en discussie- en conferentieruimtes. Het ligt op 2,5 km van het kamp Auschwitz. Bezoek de website: **https://mdsm.pl** Let op: je moet ruim van tevoren reserveren. Er zijn ook meer dan een dozijn hotels in de stad zelf. Als je besluit om in Krakau te blijven, denk dan aan het aantal busritten dat je heen en terug moet maken (Auschwitz I en

Auschwitz II-Birkenau op dezelfde dag bezoeken is niet aan te raden).

Bezoek aan de sites

Elk groepsbezoek moet worden begeleid door een officiële museumgids. De gids moet enkele maanden van tevoren worden geboekt en betaald (alleen via **http://auschwitz.org**). De toegang tot de site zelf is gratis. Reken 4 uur voor elk bezoek. Lees zeker de regels op de site, want het is belangrijk om ze in alle opzichten te respecteren.

Praktische informatie

Wat heb je nodig om naar Polen te reizen? Je identiteitskaart is voldoende. Je hebt geen internationaal paspoort, visum of vaccinaties nodig. Reizigers die niet de Belgische nationaliteit hebben, wordt aangeraden informatie te vragen bij de autoriteiten. Vraag ook best aan je mutualiteit welke voorzorgsmaatregelen je moet nemen. Controleer het weerbericht, want het kan erg warm, erg koud of erg regenachtig zijn in Polen. De munteenheid in Polen is de Złoty (spreek uit Zwoty), PLN, die je kunt wisselen bij lokale wisselkantoren of kunt opnemen met de Bancontact-kaart bij geldautomaten. De waarde is +/- 4 PLN voor 1€.

EEN UNIEKE ACHTDAAGSE STUDIEREIS VAN 1300 KM DOORHEEN ZUID-OOST POLEN

KEN JIJ ONZE ANDERE STUDIEREIS?

EEN **WARSAWA**
 GESCHIEDKUNDIGE **ŁÓDŹ**
 EN HERDENKINGSREIS **RADOM**
 DIE VERTREKT BIJ DE **LUBLIN**
 VOORMALIGE **ZAMOŚĆ**
 GETTO'S, **WŁODAWA**
 LANGSHEEN DE **SIEDLCE**
 VERZAMEL- EN
 DEPORTATIEPLEKKEN **CHEŁMNO NAD NEREM**
 GAAT, EN DIE **MAJDANEK**
 EINDIGT **BEŁŻEC**
 BIJ DE **SOBIBÓR**
 UITROEIINGSCENTRA **TREBLINKA**

IN HET SPOOR VAN DE
SHOAH
 IN POLEN

Prijs per persoon Op basis van een dubbele kamer
 Op basis van een single kamer

Inbegrepen Tickets voor de heen- en terugvluchten (Zaventem-Warschau)
 Privétransport ter plaatse
 Nederlandstalige gidsen
 Inkom op historische sites en in musea
 7 overnachtingen in comfortabele hotels
 Elke dag uitgebreid ontbijtbuffet
 Elke dag warme lunch en warme avondmaaltijd
 Logistieke ondersteuning
 Uitgebreide pedagogische informatie

Betalingsmodaliteiten 3 gemakkelijke aflossingen (januari/februari/maart)

Wie kan deelnemen? Iedereen met een gezonde interesse voor de problematiek van de Shoah. U hoeft niet per se leerkracht te zijn

Info en inschrijvingen via: info@auschwitz.be

Extra vorming: Opgelet! De groepen zijn beperkt tot 20 personen
In juni wordt een extra vormingsdag georganiseerd om u toe te laten de reis comfortabel te kunnen volgen

Programma

Dag 1

Aankomst in Warschau
Voormalige getto van Warschau
Umschlagplatz

Dag 2

Vroegere getto van Litzmannstadt
(het actuele Łódź).
Umschlagplatz
Museum Radegast
Oude joodse begraafplaats
Uitleg over de joodse rituelen
Chełmno-nad-Nerem.
De 'kasteelsite' en het museum
Tweede site genoemd 'Het bos van Rżuchów'.

Dag 3

Sporen van de vroegere joodse aanwezigheid
en van het vroegere getto van Radom
Lublin
Museum Teatr NN
Vroegere Jesjiva en synagoge
Oude joodse begraafplaats

Dag 4

Het voormalige concentratiekamp/moordcentrum
van Majdanek
Umschlagplatz
Lublin als hoofdkwartier van Aktion Reinhardt
Vrije tijd
Traditionele Pools-Joodse keuken

Dag 5

Zamość
Vroegere getto
Gevangenis Rotunda
Umschlagplatz
Memoriaal van Belżec
Museum

Dag 6

Włodawa
De twee synagogen met uitleg
van de joodse rituelen
Umschlagplatz.
Sobibór.
Bezoek van de site en
het nieuwe museum

Dag 7

Siedlce
Vroegere getto
Joodse begraafplaats
Umschlagplatz
Treblinka
Voormalige moordcentrum
en museum
Afsluitingsceremonie

Dag 8

Warschau
Vrije tijd en bezoek Joods museum POLIN
Terugvlucht naar Brussel

Volg onze vormingsdagen

HET NAZI-VERNIETIGINGSPROCES: EEN TECHNISCHE INVALSHOEK

EEN PEDAGOGISCHE VORMINGSDAG GEORGANISEERD DOOR DE VZW AUSCHWITZ IN GEDACHTENIS

Frédéric Crahay en Johan Puttemans

IEDER JAAR IN NOVEMBER

Gratis toegang
Inschrijven verplicht via
info@auschwitz.be

PROGRAMMA

- 08:30 Onthaal
- 09:00 Inleiding
- 09:30 Concentratiekampen versus moordcentra,
een wereld van verschil
- 10:30 Koffiepauze
- 10:45 *Aktion T4*, de nazistische genadedood
- 11:30 *Einsatzgruppen*, de Holocaust met de kogel
- 12:00 Lunch
- 13:00 Chelmno, het eerste moordcentrum
- 13:45 Aktion Reinhardt
- 14:15 Koffiepauze
- 14:30 Bełżec, het laboratorium
- 15:00 Sobibór, de frustratie
- 15:30 Treblinka, het primitieve moordcentrum
- 16:00 Birkenau, de perfecte moordfabriek
- 16:30 Besluit en evaluatie

ONZE PUBLICATIES:

Werken uit onze eigen collectie, bijzondere edities van ons pedagogisch tijdschrift, publicaties van derden die wij steunen

VARIA

<https://auschwitz.be/nl/publicaties>

ONZE REIZENDE TENSTONSTELLINGEN:

Vijf tentoonstellingen (van 19 tot 43 panelen) die wij gratis ter beschikking stellen

<https://auschwitz.be/nl/activiteiten/reizende-tentoonstellingen>

↑ De transitkampen in België, Nederland en Frankrijk van waaruit de meeste deportaties naar Auschwitz plaatsvonden

CONTACTGEGEVENS

vzw Auschwitz in Gedachtenis
Stichting Auschwitz
Wolstraat 17/Bus 50 - 1000 Brussel

Tel.: 02/5127998

info@auschwitz.be
www.auschwitz.be

Eindredactie: Henri Goldberg
Hoofredactie: Frédéric Crahay, Johan Puttemans
Redactiesecretaris: Georges Boschloos
Graficus: Georges Boschloos
Alle foto's: © Stichting Auschwitz/Georges Boschloos (behalve waar anders vermeld)

Met steun van:

 **nationale
loterij**
MEER DAN SPELEN